

LÜBNAN'DA MÜZMİN TOPLUMSAL ÇATIŞMA VE DIŞ MÜDAHALECİLİK

Yrd. Doç. Dr. Yasin ATLIOĞLU

Niğde Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Öğretim Üyesi.

Lübnan'ın çalkantılı siyasi tarihinde sürekli unsurlardan biri, ülkedeki hi-zipler ve mezhepsel arası rekabetlerin bölgesel ve küresel aktörler tarafından kendi çıkarları bağlamında kullanılmasıdır. Osmanlı döneminden beri Lübnanlılar arasında vuku bulan çatışmaların hiçbiri dış müdahalecilikten bağımsız düşünülemez.¹ Lübnan tarihinde ülkedeki büyük iç çatışmaların hepsinde bölgesel ve küresel aktörlerin önemli bir rol oynadıklarını gösteren yeterince delil vardır. Vatikan, Fransa, Birleşik Krallık gibi küresel aktörler, uzun süreden beri Lübnan'a ilgi göstermiş ve XIX. yüzyılda Levant bölgesinin iç işlerine doğrudan müdahalede bulunmuştur. Bu yabancı güçler, siyasi ve ekonomik müdahalelerin yanı sıra misyonerlik faaliyetleri yoluyla Lübnan'daki eğitim sisteminde ve kültür hayatında kötü izler bırakmış ve ülkedeki yeni fikirlerin ve siyasal ideolojilerin şekillenmesinde baskın bir rol oynamışlardır. Hatta Fransa, 1860 Marunî-Dürzi çatışmasını fırsat bilerek 16 Ağustos 1960 tarihinde Beyrut'a bir askeri birlik çıkartmıştır. Fransa, birliklerini Beyrut'a çıkartarak askeri güç gösterisi yapmış ve bölgesel ve küresel çıkarlarını koruduğunu göstermeye çalışmıştır. Fransız müdahalesinin en önemli sonucu, Cebel Lübnan'da "mutasarrıflık" adıyla Osmanlı Suriyesi'nden özerk bir idari yapının teşkil edilmesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının ardından 1920'de Mutasarrıflık yönetimi, sınırlarına çevresindeki bazı bölgelerin katılmasıyla, Fransız Manda Yönetimi altında Büyük Lübnan devleti kurulmuştur. 1943'te Lübnan bağımsızlığını elde etmiş, fakat bu ülke siyasetine yönelik dış müdahaleler artarak devam etmiştir. Bağımsızlıktan sonra üç dış aktöre (Vatikan, Fransa

1 Maroun Kisirwani, "Foreign Interference and Religious Animosity in Lebanon", *Journal of Contemporary History*, C: 15, No: 4, 1980, s. 685.

ve Birleşik Krallık) ek olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Sovyetler Birliği gibi yeni küresel güçler ve İran, Suriye, İsrail, Mısır ve Suudi Arabistan gibi bölgesel güçler Lübnan'ın iç sorunlarında taraf olmuş ve bunlardan bazıları Lübnan topraklarına askeri müdahalede bulunmayı göze almıştır. Böylece dış müdahalecilik son iki yüzyıldır üç iç savaş deneyimi (1860, 1958 ve 1975) yaşamış olan Lübnan'ın kaderi haline gelmiştir.

Lübnan'ın iç dinamiklerinden kaynaklanan siyasal, ekonomik ve toplumsal sorunların ülke tarihindeki çatışmaların ana nedeni oluşturduğu aşikârdır. Bununla birlikte bu sorunlar hem dış müdahalecilik için uygun zemin sağlamakta hem de dış aktörler tarafından mezhepsel rekabetlerin manipüle edilmesini kolaylaştırmaktadır. Lübnan'ın ulusal birlik ve ortak bir ulus oluşturma konusundaki başarısızlığı da mezhepsel kimlikler arasında bölünmüş bir toplumun ortaya çıkmasına ve siyasetin bu kimlikler üzerinden inşa edilmesini katkıda bulunmuştur. Lübnan'ın bölünmüş toplumsal yapısı, çoğunlukla ülke içindeki çatışmalara etki etmiş ve Lübnan'ı doğrudan veya dolaylı müdahale için dış güçlerin hedefi haline getirmiştir. Yabancı güçler, bazen de kendi aralarındaki rekabetleri ve çıkar mücadelesini Lübnan topraklarında ülkenin yerel aktörlerini kullanmak suretiyle yıkıcı vekâlet savaşlarına (*proxy wars*) dönüştürmeyi tercih etmektedir. Küresel ve bölgesel güçler, bu vekâlet savaşları için Lübnan içinden müttefik bulmakta da genellikle çok fazla zorlanmamışlardır. Mezhepsel rekabetler ve ailesel/kişisel iktidar mücadeleleri, Lübnan'daki yerel aktörlerin ülke dışından ittifaklara istekli olmasını getirmiştir. Bu ittifaklar yoluyla ülke içinde sağlanan kısa süreli siyasi veya askeri başarılar yerel aktörlere iktidara ulaşma yolunda inanılmaz bir tatmin duygusu sağlamıştır. Bu yüzden ülke dışından ittifaklar Lübnan'ın Marunîleri, Sünnileri, Şi'ileri, Dürzileri ve diğer mezhepsel gruplar tarafından doğal bir durum olarak algılanmışlardır. Bu mezheplerin ileri gelenlerinden ülkenin tam bağımsızlığını savunanlar bile dış müdahaleciliğin bir parçası olmaktan kendilerini alamamışlardır.

Dış müdahaleciliğin Orta Doğu'nun bütününde olduğu gibi Lübnan'da da siyasi dengelerin şekillenmesinde ve çatışmalarda önemli bir rol oynadığı genel olarak kabul edilen bir fikirdir. Dış müdahalecilik ülkenin iç zafiyetlerinin bir sonucu mudur, yoksa dış müdahalecilik mi bu zafiyetleri ortaya çıkarmaktadır? Bu önemli bir tartışma konusudur. Orta Doğu'daki bazı liderler dış müdahaleciliği ülkedeki çatışmaların temel kaynağı olarak göstermeye çalışmıştır. Bu liderler ülkelerinin iç zafiyetlerinin ve diğer kronikleşmiş sorunlarının bu yolla üstünü örtme eğiliminde olmuştur. Dış müdahaleciliğe yönelik diğer yaklaşım ise ülkelerin bölünmüş toplumsal yapı, istikrarsız siyasal sistemler, demokratik kurumların inşasındaki başarısızlık, sosyo-ekonomik eşitsizlikler gibi iç zafiyetlerinin dış müdahaleciliği cesaretlendirdiği hatta davet ettiği gö-

rüşüdüdür. Tüm bunlarla birlikte, şüphesiz ki dış müdahalecilik ile iç zafiyetler arasında karşılıklı dinamik bir ilişki söz konusudur. Diğer bir deyişle iç zafiyetler ve dış müdahalecilik karşılıklı olarak birbirini tetiklemede, hatta kriz süreçlerinde bu karşılıklı etkileşim ülkeleri kanlı iç savaşa sürükleyebilmektedir. Lübnan'daki iç savaşlarda bunu açıkça görmek mümkündür. Çalışmamızın amacı, Lübnan'ın iç zafiyetleri ile dış müdahalecilik kavramı arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve dış müdahaleciliğin ülkede patlak veren kimliğe dayalı çatışmaya etkisini incelemektir.

Lübnan'da Müzmin Toplumsal Çatışma

Lübnan'ın toplumsal ve siyasi tarihi –bazı dönemler uzlaşmacı, dengeli ve uyumlu görünümüne rağmen– peş peşe patlak veren sivil çatışmalar ve siyasi şiddet ile tanımlanmaktadır.² Lübnan, Osmanlı döneminden beri üç kanlı iç savaş (1860, 1958 ve 1975) ile yüzleşmek zorunda kalmış bir ülkedir. 2005 yılından günümüze Lübnan ülkenin mezhepsel ve toplumsal dokusuna zarar veren yeni bir travmatik süreç geçirmektedir. Bundan dolayı Lübnan mezheplere dayalı siyasal ve toplumsal düzeniyle dünyanın en kırılgan ülkelerinden biridir. Her şeyden önce Lübnan'daki çatışmanın niteliğini ve sınırlarını belirlemek dış aktörlerin Lübnan politikasındaki rolünü anlama açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Lübnan kökenli Amerikalı Siyaset Profesörü Edward Azar'ın *protracted social conflict* (müzmin toplumsal çatışma) kavramı bize uygun bir teorik çerçeve sunmaktadır. Azar müzmin toplumsal çatışmayı şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Özetle, müzmin toplumsal çatışma toplulukların komunal kimliklere dayalı temel ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı zamanlarda ortaya çıkar. Bununla birlikte bu yetersizlik devletin rolü ve uluslararası bağlantıları içeren karmaşık bir nedensellik zincirinin bir sonucudur. Dahası başlangıç koşulları (sömürgeci miras, yerel tarihi koşullar ve toplumun çok-cemaatli doğası) müzmin toplumsal çatışmanın oluşumunun belirlenmesinde önemli rol oynar”.*³

Müzmin toplumsal çatışmalar, büyük ölçüde kimlik, adaletin dağıtımı ve etnisite veya milliyetçilik gibi değişken ve tartışmalı konulara dayanmaktadır. Yapısal sosyo-ekonomik eşitsizlikler bu çatışmanın yükselmesine katkısı yapmaktadır. Bunların yanı sıra dini, dilsel, kabilesel, bölgesel, kültürel, etnik ve ideolojik olarak bölünmüş heterojen/birçok cemaatsal grubu içinde barındıran

2 Samir Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, New York, Colombia University Press, 2002, s. 1.

3 Edward Azar, *The Managment of Protracted Social Conflict: Theory&Cases*, Aldershot, Dartmouth, 1990, s. 12.

toplumlar, müzmin toplumsal çatışma için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Bu toplumlar, sömürgeci güçlerin “böl ve yönet” politikasının bir sonucu olan siyasi ve ekonomik miras üzerine istikrarlı siyasi sistemler ve güçlü devlet yapıları inşa etmekte başarısız olmuşlardır. İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda, sömürgeci dönemden kalan siyasi ve ekonomik miras, yeni bağımsız olan Orta Doğu devletlerinde ayrıcalıklı etnik/dini grupları, kimliğe dayalı orduları, çarpık ekonomik gelişme ve sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ortaya çıkardı. Bu koşullar altında kendini mağdur hisseden toplumsal gruplar, diğer gruplara karşı marjinalleşmekte ve yabancılaşmaktadır. Bu toplumsal gruplar genellikle çatışmaya girme eğilimindedir. Dahası demografik dengesizlikler, yasal devlet otoritesinin çöküşü, karizmatik liderlerin ortaya çıkışı ve doğrudan veya dolaylı dış müdahalecilik toplumsal çatışmanın patlak vermesini tetikleyen faktörler arasında sayılabilir.⁴

Lübnan müzmin toplumsal çatışma teorisi için en iyi örneklerden biridir. Lübnan’ın tarihi boyunca yaşadığı çatışmaların büyük ölçüde mezhepsel kimliklere dayalı olduğu genel kabul gören bir bakış açısıdır. Aslına bakılırsa resmi devlet görevlerinin belirli mezhepsel grupların temsilcilerine nüfusları oranında ayrıldığı konfesyonel siyasi sistem ve toplumsal ve bölgesel sosyo-ekonomik eşitsizlikler de ülkedeki çatışmaları güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bağımsızlığı kazanılmasının ardından Lübnanlı siyasetçiler, ortak bir ulusal kimlik yaratmada ve ulusal birlik inşa etmekte başarılı olamamışlardır. Bu nedenle konfesyonel ilkeler, ülkedeki iç huzurun sağlanması ve siyasi istikrar için bir zorunluluk olarak görülmüştür. 1943’te Marunî Devlet Başkanı Bışara el-Khuri ile Sünni Başbakan Riad es-Sulh arasında yapılan Ulusal Pakt (*el-Misak el-Vatani*) adlı anlaşma siyasette konfesyonel ilkeleri yasal bir çerçeveye oturtmuştur. Belli siyasi görevler mezhepler arasında bölüştürüldü. Böylece Lübnan Cumhuriyeti’nin devlet başkanının Marunî Hıristiyan, başbakanının Sünni Müslüman ve meclis başkanının Şii Müslüman olması kabul edildi. Bununla birlikte devlet ülkedeki farklı toplulukların sadakatını kazanmada başarılı olmadı ve ikisi arasında hassas bir denge ortaya çıktı. Bu denge korunduğu müddetçe müzmin toplumsal çatışma saklı kaldı. Bu denge bozulduğunda ve devlet zayıfladığında ise topluluklar arasındaki pasif bekleyen ihtilaflar, rekabetler ve düşmanlıklar hızlı bir biçimde ortaya çıktı.⁵

4 Ghassan T. Raad, “The Termination of Protracted Social Conflict in Lebanon”, Der: N. Shedadi- D.H. Mills, *Lebanon: A History of Conflict and Consensus*, Londra, I.B. Tauris, 1988, ss. 201-204; Ayrıca bkz. Oliver Ramsbotham, “The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar”, *Review of International Studies*, C: 31, Sayı: 1, Ocak 2005, ss. 109-126.

5 Edward E. Azar-Robert F. Haddad, “Lebanon: An Anomalous Conflict?”, *Third World Quarterly*, C: 8, No: 4, Ekim 1986, s. 1338.

Konfesyonel siyasi sistemin 1950'lerin başından itibaren birçok sorunu beraberinde getirdiği aşıkârdır. Bu yıllarda Orta Doğu bölgesindeki siyasi ve ideolojik değişimler Lübnan içi siyasetine doğrudan yön verdi. Lübnanlı Müslümanlar Arap Dünyası ile yakın ilişkiler kurma eğilimindeyken Lübnanlı Müslümanlar Arap devletleri yerine Batı ile yakın ilişkilerin muhafaza edilmesini tercih ediyordu. Lübnan bölgesel/uluslararası rekabetlerden ve çatışmalardan olumsuz etkilenebilen kırılgan bir devlettir. Örneğin 1958 iç savaşı büyük ölçüde ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki küresel iktidar mücadelesinin ve yükselen Arap milliyetçiliğinin, özellikle de Mısır lideri Cemal Abdül Nasır'ın Arap Dünyası üzerindeki nüfuzunun bir sonucudur. 1975 iç savaşına gelince, Araplar arası rekabet, Arap-İsrail çatışması ve Filistinli mülteci krizi gibi bölgesel gelişmeleri göz önünde bulundurmadan bu iç savaşın nasıl patlak verdiğini anlamak mümkün değildir. 2011'de başlayan Arap ayaklanmaları sonrasında Lübnan'daki devletin kırılganlığı tekrar ortaya çıkmış ve Lübnan toprakları yeni bir vekâlet savaşına ev sahipliği yapmıştır. Bu gelişmeler, Lübnan'ın dış müdahalelere karşı savunmasız bir ülke olduğunu tüm dünyaya bir kez daha göstermiştir.

Edward Azar ve Robert Haddad, dış müdahaleciliğin Lübnan sistemindeki siyasal, ekonomik ve sosyolojik çarpıklıkları şiddetlendirdiğini ve toplumsal grupların grup dışından yabancılar ile ittifak yapma eğilimini kuvvetlendirdiğini iddia etmektedir. Azar ve Haddad, Lübnan İç Savaşı'ndaki dış müdahaleciliği, amaç ve araçları farklı olmak üzere iki kategoriye ayırmaktadır. "Stratejik müdahalecilik" olarak adlandırılan ilk kategori, 1970'lerin başında Arab-İsrail çatışmasından dikkatini Lübnan'a yöneltmiş olan Suriye, İsrail ve Flistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün müdahalelerini kapsamaktadır. Bu aktörlerin Lübnan iç politikasına nüfuz etme yeteneği büyük ölçüde Lübnan dışı faktörlere bağlı olarak kendi aralarında dalgalı bir seyir izlemiştir. Bu üç dış aktörün müdahaleleri Lübnan'ın iç yapısı üzerinde yıkıcı ve uzun süreli etkiler bırakmıştır. Coğrafi yakınlıktan dolayı Suriye, İsrail ve FKÖ Lübnan'da benzersiz bir role sahip oldu. Lübnan içinde *de facto* meşruiyet bu üç aktörün hoşuna gitmiştir. Lübnan içindeki politikalarını öncelikle güvenlik koşulları içinde meşrulaştırmışlardır. Lübnanlı farklı gruplarla yapılan ittifaklar da bu aktörleri meşrulaşan diğer bir unsurdu. "Taktik müdahalecilik" olarak adlandırılan ikinci kategori ise Fransa, ABD, Libya ve İran'ı kapsıyordu. Bu aktörlerden bazıları ideolojik kavramlara dayanarak müdahalelerini meşrulaştırma eğiliminde oldu. Örneğin Libya pan-Arabizm adına Nasırcı ve diğer İslamcı grupları desteklerken; İran ise İslam adına Şii gruplara destek veriyordu. ABD ve daha az düzeyde Fransa meşruiyet adına Devlet Başkanı Amin Gemayel yönetimindeki *status quo*'yu destekliyordu. Fransa ve ABD gibi Batılı devletler, ya Çok Uluslu Güç gibi askeri yöntemlerle Lübnan'daki çatışmaya müdahil

oldu, ya da Lübnan'ı diplomatik bir araç olarak kullandı. Bununla birlikte taktik müdahaleciler için Lübnan dış politika açısından hayati bir önceliğe sahip olmamıştır.⁶ Lübnan'a yapılan stratejik ve taktik müdahaleler iç savaş sonrası dönemde de devam etmiş ve ülkede bu dış müdahaleleri sınırlandıracak güçlü bir siyasi otorite ortaya çıkmamıştır.

Toplumsal Liderlik ve Dış Müdahalecilik Arasındaki Etkileşim

Kuşkusuz dış aktörlerin Lübnan'ın içişlerine müdahalesini sınırlandıracak güçlü bir siyasi otoritenin olmaması konfesyonel siyasal sistem ile doğrudan bağlantılıdır. Merkezi devlet otoritesinin güçsüzlüğünün yanında dış askeri müdahalelere karşı ülkeyi savunması beklenen Lübnan Ordusu da mezhepsel paylaşım ilkesine üzerine kurulmuş olduğundan dolayı sembolik bir kurum olmanın ötesine geçememektedir. Tüm bunlarla birlikte dış müdahalecilikle ilgili sorulması gereken en önemli soru şudur: Lübnan'daki dini/mezhepsel gruplar ülke dışından aktörlerin desteğini sağlama ve onlarla işbirliği yapma konusunda neden bu kadar isteklidir?

- *Lübnanlı toplumsal grupların varlıklarını* sürdürmek için dış destek ihtiyacı: Lübnan'daki merkezi devlet otoritesinin güçsüzlüğü ülkedeki tüm mezhepsel grup üyelerini güvenlik ihtiyacını karşılamak için kendi mezhebi içinde bir dayanışmaya itmektir. Ülkenin birçok yerinde iktidar boşluğuna yol açan ve düzeni ortadan kaldıran çatışmanın silahlı hale geldiği durumlarda ise bu mezhepsel gruplar milis güçleri oluşturarak kendi mezhep üyelerini ve bölgelerini koruma gayreti içine girmektedir. Lübnan'daki mezhepsel gruplar, dış aktörlerle işbirliğini ülke içindeki askeri mücadelede zaruri ve meşru bir durum olarak görmektedir. Bundan dolayı ABD, Fransa, Suriye, İran ve Suudi Arabistan gibi dış aktörlerle işbirliği yapmak Lübnan'daki mezhepsel grupların liderleri ve onların takipçileri tarafından dış müdahalecilik olarak algılanmamaktadır. Buna bağlı olarak dış desteğe bağımlılık Lübnan'daki çatışmayı müzminleştiren bir alışkanlık haline gelmiştir.

- *Lübnanlı gruplar/liderler ile dış destekçileri arasındaki dini/mezhepsel yakınlık ve tarihsel bağlar*: Lübnanlı toplumsal gruplar, destek alacakları ve ittifak yapacakları dış aktörleri belirlerken dini/mezhepsel yakınlık ve tarihi bağları dikkate almaktadır. Lübnan Marunîlerinin Vatikan ve Fransa ilişkileri en iyi örnekleri teşkil etmektedir. Marunî Kilisesi'nin Vatikan ile tarihsel bağları, gerek Marunî din adamlarının gerekse siyasi liderleri kriz anlarında Vatikan'dan destek beklentilerini ortaya çıkarmaktadır. Yine Lübnan'daki Marunîlerin siyasi hamiliğini yapan Fransa, 1920'de Hristiyanlara ayrıcalıklı bir statü veren Büyük Lübnan'ı yaratarak ülkedeki siyasi nüfuzunu açıkça göstermiştir.

6 Azar- Haddad, "Lebanon: An Anomalous Conflict?", ss. 1347-1348.

Fransa'nın Lübnan'daki müdahaleciliği sadece siyasi ve askeri alanlarla sınırlı kalmamış ve ülkenin toplumsal yapısı, eğitim sistemi ve kültürel hayatını da tamamen kuşatmıştır. Bu konuda Şi'ilerin İran ile ilişkileri diğer iyi bilinen örneği teşkil etmektedir. Kuşkusuz Lübnanlı Şi'ilerin İran'daki mezhepdaşları ile bağları da uzun bir geçmişe sahiptir. 1980'lerde Hizbullah Örgütü'nün kurulmasıyla İran ile Lübnan Şi'ileri arasındaki ittifak daha sağlam bir hale gelmiştir. Hizbullah'ın varlığı, günümüze kadar İran'ın Lübnan'ın işçilerine müdahalesinde kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur.

- Lübnanlı toplumsal grup liderleri ile dış destekçileri arasındaki ideolojik yakınlık: Lübnanlı toplumsal liderliğin dış aktörlerle ideolojik yakınlığı da ittifaklara yön verebilmektedir. 1950'lerde Lübnan'ın siyasal istikrarı Orta Doğu bölgesindeki ideolojik kutuplaşmadan büyük zarar gördü. Bu süreçte Lübnan'ın Marunî Devlet Başkanı Kamil Şam'un Lübnan'ı Araplar arası rekabetlerin ve Amerikan-Sovyet güç mücadelesinin dışında tutmayı başaramadı. Şam'un ülkesini tarafsız pozisyonunu da koruyamadı ve ABD'nin Orta Doğu'ya askeri müdahalesini öngören Eisenhower Doktrini'ni kabul ederek Batılılarintarafında kalmayı tercih etti. Aslında Devlet Başkanı Şamun'un tercihi ideolojik kaygılara dayalıydı. 1943'te bağımsızlığını kazanmasından beri Lübnan, ekonomik alanda özel sektöre girişim özgürlüğü veren liberal ekonomik sistem benimsemişti. Bu ekonomik açıklık politikası, Lübnan'a bölgede avantaj sağlamış ve Arap sermayesi ve yatırımı için çekici bir yer haline getirmişti. Devlet Başkanı Şamun, milliyetçi Arap devletlerini ve onların devletçi ekonomik sistemlerini bir tehdit olarak görüyordu. Diğer yandan Saib Selam ve Reşid Karami gibi Lübnanlı Müslüman Sünni liderler Mısır ile dostluklarını geliştirmeye başlamış ve Cemal Abdul Nasır'ın davasına destek vermek suretle ülke içindeki siyasi pozisyonlarını güçlendirmeyi umut ediyorlardı. Lübnanlı Dürzi lider Kemal Canbulat da Lübnan siyasetinin mezhepçi karakterine karşı bir Arap milliyetçisiydi. Bu liderler, Devlet Başkanı Şamun'un Batı yanlısı tutumundan endişe duyuyordu. 1958'de bu ideolojik ve siyasi kutuplaşma Lübnan'ın geniş çaplı bir iç savaşa sürükledi. İç savaş, Birleşik Devletler yönetiminin Devlet Başkanı Şamun'un yanında olaya müdahil olması ve Amerikan Deniz Piyadelerini işgal etmek için Beyrut'a göndermesiyle sona erdi. Bu olay Birleşik Devletlerin Orta Doğu'daki ilk açık askeri müdahalesi olarak tarihe geçti.

- Lübnanlı gruplar/liderler ile dış destekçileri arasındaki özel bağlar: Lübnanlı toplumsal grup liderleri ile dış aktörler arasındaki özel ilişkiler de dış desteğin belirlenmesinde etkili unsurlardan biridir. 1970-1976 yılları arasında Lübnan Devlet Başkanlığı yapan Zaghartalı Marunî lider Süleyman Faranjiyye ile Suriye lideri Hafız Esad arasındaki dostluk bu konuda en iyi örneklerden

biridir. Aslında bu dostluk 1957'deki Mizyara Kilisesi Katliamı'nın ardından başladı. Süleyman Faranjiyye, Lübnan'ın kuzeyindeki Mizyara köyündeki ölümlerden sorumlu olmakla suçlanmıştır.⁷ Bundan dolayı Faranjiyye Suriye'ye kaçtı ve Lazkiye bölgesinde bir süre kaldı. Faranjiyye, Suriye'de kaldığı zaman içinde Suriye Hava Kuvvetleri'nde subay olan Hafız Esad ile yakın bir dostluk kurdu. Nisan 1975'te başlayan Lübnan İç Savaşı'nın arifesinde Süleyman Faranjiyye Lübnan Devlet Başkanı olarak seçilirken Hafız Esad da kansız bir askeri darbe ile Suriye'de iktidarı ele geçirdi. Lübnan İç Savaşı boyunca Faranjiyye, Esad ile dostluğunu muhafaza etti ve her iki lider birbirlerini zıtlasmamaya özen gösterdi. 1970'lerin başında sadece Faranjiyye değil, Dürzi lider Kemal Canbulat da Esad ile iyi ilişkilere sahipti. İç savaşın ilk yılı Canbulat hem Esad ile uzlaşmaya gayret etti hem de Suriye'nin Lübnan siyasetine kendi lehine olacak şekilde müdahale etmesine imkân sağladı.⁸ 1976'da Suriye Ordusu Marunîlere yardım etmek için Lübnan topraklarını işgal ettiğinde Canbulat ve onun takipçileri Suriye işgalinden büyük zarar gördü. 16 Mart 1977'de Canbulat Şuf Dağı'nda Suriye Ordusu'na ait bir kontrol noktasının yakınlarında dört silahlı kişinin gerçekleştirdiği saldırıda hayatını kaybetti. İç savaş sonrasında bu konuda diğer bir örnek Sünni Hariri ailesi ile Suudi Kraliyet ailesi arasındaki kişisel ilişkilere dir. Refik Hariri 1965 yılında Suudi Arabistan'a gitmiş, orada bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra inşaat sektörüne geçmişti. 1970'lerde Hariri'nin Oger Şirketi Suudi Kraliyet ailesinin işlerini yapan en önemli inşaat firması haline geldi. Hariri, 1980'lerde Lübnan'a varlıklı bir adam olarak döndü. İç savaş sona erdiren Ta'if Antlaşması'nın ardından Hariri savaş sonrası dönemin ilk Lübnan başbakanı oldu. Ta'if Antlaşması'nın yapıldığı 1989'dan beri Suudi Kraliyet ailesinin üyeleri Hariri ailesini Lübnan siyasetindeki en önemli finansörü ve destekçisi olmuştur. Hariri ailesiyle ilişkileri Suudilerin Lübnan siyasetine müdahalesini de kolaylaştırmıştır.

- Lübnanlı gruplar/liderler ile dış destekçileri arasında ortaya çıkacak geçici çıkar ortaklığı: Lübnanlı toplumsal gruplar/liderler ile dış aktörler arasındaki ittifakların bazen de ortak düşman tanımlaması veya geçici çıkarlar etrafında belirlendiği görülmektedir. Örneğin 1975 İç Savaşı sırasında Marunî liderler ile İsrail arasındaki işbirliği bu tür ittifakların en iyi örneklerinden biridir. Aslında Marunîler ile İsrail arasında hiçbir dini veya ideolojik yakınlık sözkonusu değildi. Fakat Beşir Cemayel gibi bazı Marunî liderler, Lübnan'daki Filistinlilere, özellikle de Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'ne karşı İsrail ile ittifak yapmaya hevesli olmuştur. Cemayel iç savaş boyunca ülkedeki Marunî-

7 Jonathan Randal, *The Tragedy of Lebanon: Christian Warlords, Israeli Adventurers an American Bunglers*, Londra, Chatto&Windus, 1983, s. 125-126.

8 Yusri Hazran, *The Druze Community and the Lebanese State: Between Confrontation and Reconciliation*, Routledge, 2014, s. 180-181.

lerin, hatta tüm Lübnanlı Hıristiyanların en güçlü lideri olmayı arzuluyordu. İsrail Savunma Bakanı Ariel Şaron da İsrail'i tehdit eden FKÖ'yü Lübnan topraklarından çıkarmayı amaçlıyordu. Bu süreçte İsrail Beşir Cemayel ve onun kendi liderliğini Marunîler, hatta tüm Lübnan'a kabul ettirme arzusu için oldukça uygun bir ortaktı. 1982 yılının yaz aylarında Lübnan toprakları İsrail Ordusu tarafından işgal edildi ve FKÖ'nün Lübnan'daki varlığı sona erdirildi. 23 Ağustos 1982'de ise Beşir Cemayel Lübnan'ın yeni devlet başkanı olarak seçildi. Fakat Cemayel 14 Eylül'de partisinin genel merkezinin önünde patlayan bir bombanın kurbanı olmaktan kurtulamadı. Cemayel kendi hırslarının ve kanlı bir iç savaşın kurbanı olarak hayata veda ederken İsrail Ordusu'nun Lübnan'ın güneyindeki işgali 2000 yılında kadar devam etti. Geçici çıkar ittifakına diğer bir örnek ise Mişel Aun ile Hizbullah arasında kurulan ittifaktır. 1989'da Suriye'ye karşı bir bağımsızlık savaşı başlatmış olan Marunî lider Mişel Aun, 2005 parlamento seçimlerinde Sünni Saad Hariri liderliğindeki Suriye karşıtı 14 Mart ittifakına destek vermekten kaçındı. Aksine Aun ve partisi Hizbullah'ın liderliğindeki Suriye yanlısı 8 Mart ittifakına katıldı.

Sonuç Yerine

Orta Doğu tarihi boyunca bir yandan dış müdahalecilik müzmin toplumsal çatışmalarda önemli rol oynarken diğer yandan da bu tür çatışmalar, nedeni ne olursa olsun, dış müdahale için uygun şartlarını hazırlamaktadır. Küresel ve bölgesel aktörlerin siyasi ve askeri müdahaleleri çoğu zaman çatışmanın çözümünden çok çatışmanın tımanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu konuda Lübnan en iyi örneklerden biridir. Lübnanlı mezhepsel grupların dış desteğe duyduğu ihtiyaç, büyük ölçüde kendi bekalarını koruma kaygısından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte dış destek ihtiyacı, ülkede tek bir ulusal kimlik üzerinde uzlaşmanın sağlanamamasının ve profesyonel ilkeler dayalı siyasal sistemin zafiyetlerinin sonucudur. Son yıllarda Irak ve Suriye de Lübnan'ın yaşadıklarına benzer bir durumu tecrübe etmekte ve bu bölgeler dış aktörlerin müdahalesine açık müzmin çatışma alanları haline gelmektedir.

Tabii ki dış müdahalecilik, diplomatik girişimler, ekonomik yaptırımlar, finansal veya askeri destek ve askeri güç yollamayı kapsayan doğrudan siyasi, ekonomik ve askeri çabalardan sabotaj, suikastlar, askeri darbelerin desteklenmesini kapsayan örtülü operasyonlara kadar birçok şekilde kendini gösterebilmektedir. Son 20-25 yılda küresel ve bölgesel aktörler tek yanlı askeri eylemlerini insani müdahale kavramıyla meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Bundan dolayı kendi topraklarının büyük kısmını kontrol edemeyen zayıf veya etkisiz yönetimlere sahip başarısız devletler (*failed states*) için dış müdahaleciliği sı-

nırlandırmak hiç de kolay bir iş değildir. Hiç kuşku yok ki Lübnan devleti dünyadaki başarısız devletlerden (*failed states*) biridir. Muhakkak ki Lübnan'daki müzmin toplumsal çatışma ve dış müdahalecilik kısa vadede çözüm bulanabilecek bir olay değildir.

Diğer yandan, şunu belirtmek gerekiyor ki demokratik değerlere dayalı güçlü devlet inşası, anayasal vatandaşlığa dayalı bir ulusal birlik oluşturma ve ortak bir ulusal kimlik üzerinde uzlaşma sağlanması hem Lübnan'da hem de tüm Orta Doğu'da çatışma çözümü için ilk atılacak adımlar olabilir. Orta Doğu ülkeleri herşeyden önce çağın gerisinde kalmış ve anti-demokratik devletleri dönüştürmede radikal reformları yapabilecek yetenekli ve cesur liderlere ve siyasi seçkinlere ihtiyacı vardır. Unutulmamalıdır ki modern devletin en önemli özellikleri olan demokrasi kültürü ve ulusal birlik dış müdahaleyi sınırlamada ve iç savaşları önlemede **önemli bir rol oynayabilir.**

Kaynakça

- Azar, E. (1990). **The Management of Protracted Social Conflict: Theory & Cases**, Aldershot, Dartmouth, 1990.
- Azar, E. E.-Haddad, R. F. (1986). "Lebanon: An Anomalous Conflict?", **Third World Quarterly**, C: 8, No: 4, ss. 1337-1350.
- Hazran, Y. (2014). **The Druze Community and the Lebanese State: Between Confrontation and Reconciliation**, Routledge.
- Khalaf, S. (2002). **Civil and Uncivil Violence in Lebanon**, New York, Columbia University Press.
- Kisirwani, M. (1980). "Foreign Interference and Religious Animosity in Lebanon", **Journal of Contemporary History**, C: 15, No: 4, ss. 685-700.
- Raad, G. T. (1988). "The Termination of Protracted Social Conflict in Lebanon", Der: N. Shedadi- D.H. Mills, **Lebanon: A History of Conflict and Consensus**, Londra, I.B. Tauris.
- Ramsbotham, O. (2005). "The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar", **Review of International Studies**, C: 31, Sayı: 1, ss. 109-126.
- Randal, J. (1983). **The Tragedy of Lebanon: Christian Warlords, Israeli Adventurers an American Bunglers**, Londra, Chatto&Windus.